

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Toruń, Prusy Królewskie, Rzeczpospolita

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Bibliotheca Publica Mariana przy Gimnazjum Akademickim w Toruniu

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

dekoracja i zbiory - kunstkamera biblioteki Gimnazjum Akademickiego

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

W 1594 roku, poddano gruntownej reformie Gimnazjum Akademickie w Toruniu. Jej inicjatorem był ówczesny burmistrz Torunia Henryk Stroband. Przy Gimnazjum zorganizowano bogato wyposażoną bibliotekę. Po 1594 biblioteka otrzymała dekorację. Obok księgozbioru, w tym: rękopisy, inkunabuły, kodeksy, (ok. 10 tys. woluminów) znajdowały się tam portrety pisarzy, poetów, filozofów klasycznych, nowożytnych humanistów, przedstawicieli nauki, liczne personifikacje, znajdowały się tu również mapy i pomoce naukowe.

Daty działalności / zakres czasowy:

1594 - 1923 (powstanie Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika, tam umieszczono cały księgozbiór)

Dostępność

pełen dostęp, również dla osób spoza gimnazjum

Typ relacji instytucji wobec pamięci

--

Rodzaj pamięci

--

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

--

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	Sąd Okręgowy w Toruniu ul. Piekary 49	1594 II piętro budynku dawnego klasztoru franciszkanów 1724 gmach Ekonomii Szkolnej
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW		
GODZINY OTWARCIA		w 1788 r. ustalono- latem: środa i sobota od 14.00-16.00
DYREKTORZY		
ZARZĄDCA		
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)		

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

--

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Biblioteka jako skarbiec przechowujący osiągnięcia dawnych pokoleń oraz publiczne warsztaty pracy naukowej.

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Prusy Królewskie oraz przyległe tereny

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Henryk Stroband (1548-1609), burmistrz Torunia w latach 1587-1609.
Rada Miasta Torunia - pomysłodawca i założyciel Gimnazjum Akademickiego i biblioteki.
Ulryk Schober (1559-1598), ślązak z Lubania, współtwórca reformy Gimnazjum, konrektor i nauczyciel greki i łaciny.
Marcin Mochinger (1537-1590) – aptekarz i lekarz miejski, burgrabia królewski, burmistrz Torunia - współzałożyciel Gimnazjum, biblioteki i kunstkamery.

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Szczegółowa historia instytucji

W 1594 roku, poddano gruntownej reformie Gimnazjum Akademickie w Toruniu. Inicjatorem był ówczesny burmistrz Torunia Henryk Stroband. Ambitnym planem burmistrza było podniesienie Gimnazjum, działającego przy kościele NMP, do rangi akademii protestanckiej dla całej Rzeczypospolitej. Przy Gimnazjum zorganizowano bogato wyposażoną bibliotekę, której podstawę i większość stanowiła dawna biblioteka franciszkanów oraz księgozbiór Rady Miejskiej. Biblioteka toruńska dorównywała największym ówczesnym księgozbiorom europejskim, liczyła ok. 10 tys. woluminów, głównie rękopisów). Przy Bibliotece działała Drukarnia Gimnazjum i Szlachetnego Magistratu.

Po 1594 wnętrze biblioteki otrzymało bogatą dekorację. Nad wejściem znajdował się napis "Żywa rada od umarłych". A poszczególne działy były opatrzone wyobrażeniami filozofów, pisarzy, myślicieli i in. oraz personifikacjami nauk.

W 1724 bibliotekę wraz z gimnazjum przeniesiono do gmachu tzw. Ekonomii Szkolnej. 1923 - księgozbiór umieszczono w nowo-powstałej Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

Cały zasób biblioteki podzielony został na dwadzieścia pięć działów tematycznych. Z księgozbiorem połączone były obrazy, jako zilustrowanie odpowiedniego działu. Klasę pierwszą, która dotyczyła organizacji bibliotek i szkolnictwa zdobiła *Tabula Cebetis* oraz dwa portrety: Konrada Gesnera – znanego szwajcarskiego twórcy nowożytnej bibliografii i Jana Sturma – humanisty i pedagoga, założyciela słynnego Gimnazjum w Strasburgu, które (jak wyżej wspomniano) było wzorem dla Gimnazjum Toruńskiego. Kolejne działy zdobiły m. in.: personifikacje Gramatyki (*Grammatica*) i Poezji (*Poesis*), Dialektyki (*Dialectica*) i Retoryki (*Rhetorica*), Filozofii czyli Mądrości (*Philosophia sive sapientia*), Muzyki (*Musica*), Przyrody (*Natura rerum*), Zdrowia (*Sanitas*), Powściągliwości (*Temperantia*), Mądrości (*Prudentia*), Czasu (*Imago temporis*), Jasności narracji (*Candor seu Parrhesia*), Prawdy (*Veritas*), personifikacje Czterech Kontynentów (*Europa, Africa, Asia, America*), Sprawiedliwości (*Iustitia*), Męstwa (*Fortitudo*). Odpowiednie tematy działów zdobiły też portrety pisarzy, poetów czy filozofów klasycznych, jak: Liwiusz, Tukidydes, Homer, Wergiliusz, Platon czy Arystoteles; nie mogło wśród nich zabraknąć wyobrażenia Cyserona, który dla ludzi renesansu był nauczycielem retoryki i stylu, a nade wszystko dawał praktyczną wykładnię myśli obywatelskiej. Astronomii patronował Mikołaj Kopernik, architekturze zaś – Witruwiusz i Michał Anioł. Wśród wybitnych współczesnych reprezentantów poszczególnych działów znalazły się m. in. portrety: Orlanda di Lasso – wybitnego włoskiego kompozytora, przedstawiciela polifonii renesansowej, czynnego w Antwerpii; Abrahama Buchholtzera – historyka, ucznia Filipa Melanchtona; Andreasa Hyperiusa – teologa, profesora teologii w Marburgu; Philipa Comines'a – Flamanda, historyka i dyplomaty na dworze burgundzkim. Wymownymi symbolami opatrzone działy teologii: katolicka została ozdobiona przedstawieniem zaćmienia słońca i personifikacją przesądu (*Superstitio*) oraz portretami św. Franciszka i św. Dominika, natomiast klasy teologii protestanckiej otrzymały personifikację Nadziei, wyobrażenie wschodzącego słońca oraz portrety reformatorów – Marcina Lutera i Filipa Melanchtona.

Były tam też portrety burmistrzów toruńskich Strobandów, Jana Preussa, Mochingera oraz portrety malowane lub miedzioryty zasłużonych pastorów ewangelickich

Biblioteka zawierała również zbiór pomocy naukowych: mapy, „wśród nich: Europy, Azji, Afryki Daniela Cellariusza ferimontana, oraz »universalis tabula Petri Plancii« (zawieszona »Ioco digniori«) obok kart Polski i Prus; dalej globusy - ziemski i niebieski Gerarda Mercatora, globusy matematyczne, narzędzia matematyczne »elegantissima et valde artificiosa« i inne (et similia), mniejsze i większe szkielety, wśród których celował, ze szczególną chlubą wymieniony, szkielet ludzki »omnibus

partibus ita perfectum, ut in eo nullum viciū appareat», spreparowany w r. 1576 (»in comitiis Thor.«) przez Mikołaja Buccellę z Padwy, medyka królewskiego i Melchjora Pyrnesa, a ofiarowany gimnazjum przez Marcina Kopernika, chirurga toruńskiego, przyrządy matematyczne, mechaniczne przyrodnicze, zbiory etnograficzne oraz znaleziska archeologiczne. Znajdowały się tam również tabliczki woskowe z XIII lub XIV w. oraz skóry węży, laska a napisami runicznymi, urny wykopane w okolicach Torunia. Był tam również ofiarowany przez Marcina Kopernika- toruńskiego lekarza - szkielet ludzki do nauki anatomii.

Wg opisu Petera Jaenichena, *Notitia Bibliothecae Thorunensis...*, z 1723 roku, za wejściem do biblioteki, po prawej stronie, stała wielka skrzynia, trzyczęściowa, pokryta zielonym kolorem i oznaczona literami A, B, C. Część pierwsza posiadała trzy przedziały; środkowy był przeznaczony dla globusów matematycznych. Część B zawierała dwie przegrody, w których przechowywano mniejsze i większe szkielety. W trzeciej przechowywano instrumenty matematyczne i in. Nad skrzynią zawieszono tablice geograficzne.

W zbiorach kunstkamery znajdowały się również skóry węży, pamiątki z Indii, liczne elementy strojów wydobyte podczas prac archeologicznych na terenie miasta i okolic.

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

- portret Lutra pędzla Cranacha (prawdopodobnie Łukasza Cranacha starszego)
- globusy z XVII w.
- tabliczki woskowe (prawdopodobnie z XIII lub XIV w. zawierające spisy podatków)

Strategia pozyskiwania zbiorów

darowizny

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

Przedstawiciele patrycjatu toruńskiego i bibliofile:

Marcin Mochinger (1537-1590) – aptekarz i lekarz miejski, burgrabia królewski, burmistrz Torunia.

Jan Heweliusz (1611-1687) - gdański astronom, matematyk, konstruktor instrumentów naukowych.

książe Józef Aleksander Jabłonowski (1711-1777), historyk, bibliograf, heraldyk, mecenas sztuki, tłumacz i poeta; założyciel Towarzystwa Naukowego Jabłonowskich.

Udalryk Schober, Georg Wende (1635-1705- rektor Gimnazjum w latach 1695-1705.

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

Wystawy czasowe

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

S. Tync, *Dzieje gimnazjum toruńskiego (1568–1793)*: „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1927: R. 34.

S. Tync, *Ślązak Ulryk Schober konrektor i działacz kulturalny toruński (1559-1598)*, Kraków-Wrocław-Warszawa 1960.

K. Podlaszewska, *Notitia Bibliothecae Thorunensis Piotra Jaenichiusa z 1723 r. Przyczynek do dziejów biblioteki gimnazjum toruńskiego*, seria: „Zeszyty naukowe UMK w Toruniu”, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 13, Nauki o książce, t. 3, 1965, s. 3-41

H. Rietz, *Burmistrz Henryk Stroband (1548-1609), twórca Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, [w:] *Księga Pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, t. 1, XVI-XVIII w., red. Z. Zdrójkowskiego, Toruń 1972, s. 13-39.

Zbigniew Zdrójkowski, *Henryk Stroband (1548-1609), burmistrz i promotor Gimnazjum Akademickiego w Toruniu*, [w:] *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, red. M. Biskup, Warszawa-Poznań 1982, s. 37-46.

S. Salmonowicz, *Kultura umysłowa Torunia w dobie renesansu, reformacji i wczesnego baroku*, [w:] *Historia Torunia*, red. M. Biskup, T. II, cz. II, Toruń 1994, s. 169-256.

J. Małłek, *Burmistrz Henryk Stroband (1548-1609), reformator instytucji miejskich i współtwórca Gimnazjum Akademickiego w Toruniu*, [w:] *Henryk Stroband (1548-1609) – burmistrz toruński. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. K. Mikulski, Toruń 2010, s. 62-91.

K. Kolendo-Korczak, *Obraz i koncepcja nauki w programach ikonograficznych dekoracji bibliotek gimnazjów akademickich w okresie wczesnonowożytnym*, [w:] *Wizualizacja wiedzy. Od Biblia Pauperum do hipertekstu*, red. Maciej Kluza, Lublin: Portal WiE, 2011, s. 88-97

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Descriptio Bibliothecae Scholae Thorunensis Anno Domini 1594 extractae/przedruk z Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu, sygn. R. Fol. 7, s. 3-33, wg S. Tync, Ślązak Ulryk Schober ..., 1960.

Peter Jaenichen, *Notitia Bibliothecae Thorunensis qua de eius origine et incrementis codicibus msstis aliisque notatu dignis, nonnulla breviter et succincte exponuntur, accessit eiusdem oratio in laudem b. Godofredi Krivesii*, Jena 1723

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=53319&from=pubindex&dirids=100&lp=132>

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

Ciekawe cytaty

“ażeby nie zaginęły pamiątki wybitnych zdolności i ażeby nie ominęła innych możliwość korzystania z tych skarbów.[...] Są zatem biblioteki, zwłaszcza publiczne, nie tylko świetną

ozdobą państw, ale i bardzo poważną pomocą do studiowania wszelkiej nauki...” Peter Jaenichen, *Notitia Bibliothecae Thorunensis*, tłum. za K. Podlaszewska, 1965, s. 11.

UWAGI:

--

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Małgorzata Wawrzak

Data sporządzenia karty:

07. 03. 2020

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

--

METADANE* (wypełnia redaktor portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA	

